

IULIA WANIEK
ALEXANDRA MARINA GHEORGHE
IRINA HOLCA

LITERATURA JAPONEZĂ MODERNĂ

– EPOCILE MEIJI ȘI TAISHŌ –

Copyright © 2013, **Editura Pro Universitaria**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin
Editurii Pro Universitaria

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al
Editurii Pro Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

WANIEK, IULIA

**Literatura japoneză modernă : Epocile Meiji și
Taisho** / Iulia Waniek, Alexandra Marina Gheorghe, Irina

Holca. - București : Pro Universitaria, 2013

Bibliogr.

ISBN 978-606-647-660-7

I. Gheorghe, Alexandra Marina

II. Holca, Irina

821.521.09

MULȚUMIRI

*La sfârșitul anilor '80 doi profesori excepționali au predat limba și literatura japoneză în România: domnul Seinosuke Sasada, lector specialist în predarea limbii japoneze, trimis de Japan Foundation la Universitatea București, și dl. Haruya Sumiya, a cărui traducere a romanului Ion (devenit în japoneză **Daichi e no inori**, "Rugă către pământ") de Liviu Rebreanu, a luat în 1985 premiul pentru cea mai bună traducere din Japonia. Ambii profesori erau buni cunoscători ai României și limbii române și au știut să prezinte cultura japoneză creând niște punți de legătură cu cultura noastră, într-un mod care era ușor de înțeles pentru români, dar în același timp au oferit și detalii absolut inedite despre Japonia, pe care altminteri un străin le-ar fi descoperit cu greu în cărți.*

*Profesorul Sumiya a predat istoria literaturii japoneze și când a ajuns la epoca Meiji – în anul III de studiu, a dedicat semestrul I prezentării poeziei japoneze din epoca Meiji până în epoca Taishō și chiar începutul epocii Showa. Domnia sa a ales să prezinte poezii reprezentative din opera unor mari poeți moderni cum ar fi Shimazaki Tōson, Kambara Ariake, Yamamura Bochō, Kitahara Hakushū, Sato Haruo, Takamura Kōtarō, Hagiwara Sakutarō sau Nakahara Chūya, iar tema studenților a fost să traducă în românește poeziile care le-au plăcut cel mai mult. Trecând la proza japoneză modernă domnul profesor a exemplificat prin citirea integrală, în clasă, a romanului Confesiunile unei măști, de Yukio Mishima, în limba japoneză. În anul următor domnul profesor Sasada a ales romanul de război al lui Takeyama Michio, **Biruma no tategoto**, "Harpa birmaneză", drept material de lucru pentru cursul practic, reușind să-l citească și pe acesta integral cu studenții. Potrivit principiului că ceea ce nu te omoară te face mai puternic¹, mica grupă*

---

¹ Vorba lui Nietzsche

de studenți care a “supraviețuit” în anii 1989-90 acestor experimente pedagogice a fost și ea una de excepție: absolvenții au făcut doctorate la universități precum Harvard, Waseda, Nagoya, SOAS, etc., și au arătat că se poate lucra bine în orice condiții – și fără facilitățile de care beneficiem în prezent. Lor și domnilor profesori japonezi le mulțumim din suflet. De asemenea, lui Haruyo Maruyama și dlui Profesor Nagasawa de la Osaka International University, pentru observațiile extrem de interesante, și mai ales lui Laurel Rodd Rasplica, pentru aprecierile și încurajările de acum zece ani.

Lucrarea de față, care se adresează în primul rând studenților din anii II și III de la secția de japoneză, dar și oricui este interesat de o mai profundă înțelegere a modernității japoneze este doar o modestă continuare a muncii începute de profesorul Sumiya în acei ani. Ea nu ar fi fost dusă la bun sfârșit fără ajutorul colegelor mele Alexandra Marina Gheorghe și Irina Holca cărora le mulțumesc pentru studiile deosebit de serioase cu care au contribuit la completarea ei, și fără traducerile destul de grele din limba japoneză făcute de studenții mei Andreea Bularda, Ciprian Tiberiu Peia și Martin Matra.

CUVÂNT ÎNAINTE

Pentru că în această antologie sunt mai multe opere de proză scurtă japoneză am dori să prezentăm cititorilor o metodă de interpretare a textului literar pe care Roland Barthes a făcut-o celebră în 1970 sub numele “cele cinci coduri” de interpretare, în eseu *S/Z*². Încă de la prima sa operă, “Gradul zero al scriiturii”³, din 1953, Barthes pune premisele unei noi critici care acordă cea mai mare importanță logicii imanente a textului literar. În 1965 Barthes atacă vechea critică literară care analiza opera pornind de la biografia autorului (în eseu *Sur Racine*, “Despre Racine”), și ni se pare evident că nu a fost nici adeptul unei perspective pur psihanalitice, în genul modelului de interpretare Jungian, în care “nici autorul nici cititorul nu ocupă locul privilegiat, doar opera putând constitui punctul de debut în interpretare.”⁴

Nuvela „Sarrasine” spune povestea unui sculptor francez (pe nume Sarrasine) plecat în călătoria clasică de studii în Italia, și a unui cântăreț italian de operă, cunoscut sub numele de scenă Zambinella. Tânărul artist, inocent (mai ales în privința moravurilor din lumea operei italiene a secolului 18), se îndrăgostește nebunește de frumoasa soprană Zambinella, ignorând că aceasta este de fapt un castrat. Este repede ucis la porunca unui Cardinal care era patronul Zambinellei. Cântărețul italian a supraviețuit și a strâns o avere imensă, pe care o cheltuiește la bătrânețe la Paris împreună cu familia sa. Sumbra povestire este plasată în cadrul scilpitor al saloanelor pariziene, care este la început pus în contrast de narator cu dezolarea peisajului de iarnă. Textul este împărțit de Barthes în fragmente pe care le numește lexii, și pe care le analizează după cum urmează.

---

² Barthes, Roland. *S/Z*, Editions du Seuil, Paris, 1970

³ Barthes, R. *Le Degré zéro de l'écriture*, Editions du Seuil, Paris, 1953

⁴ Groeben, Norbert. *Psihologia literaturii*, Editura Univers, București, 1978, p.147

Premiza lui Barthes este că “a interpreta un text nu înseamnă a-i da (mai mult sau mai puțin justificat, mai mult sau mai puțin liber) un sens, ci din contră, a aprecia ce pluralitate de sensuri constituie el.”⁵ Întotdeauna există mai multe feluri posibile de a interpreta un text, spune Barthes, în fiecare existând o pluralitate de sensuri (mai degrabă decât un sens corect), a căror înțelegere necesită recitiri succesive. Așa cum, când citim un roman, suntem conștienți de existența mai multor fire narrative, Barthes descoperă în text, la nivel semiotic și nu narativ, de data aceasta, mai multe fire care ne călăuzesc în gruparea semnificațiilor potrivit rolului pe care îl joacă în text.

Barthes identifică cinci feluri diferite de elemente semiotice comune tuturor textelor și le grupează în cinci categorii sau coduri: **hermeneutic** (conține elementele prin care este instituită, urmărită și dezvăluită o enigmă), **proairetic** (conține elementele de acțiune), **semantic** (conține elementele conotative din text, sau acele pasaje/trăsături stilistice care dau fluentă discursului), **simbolic** (conține sisteme organizate de elemente conotative, aici se întâlnesc mecanismele textului venite din diverse direcții, se pot traversa codurile celelalte) și **cultural** (conține elementele ce se referă la corpusuri de cunoștințe acceptate de societate, cum ar fi proverbe, stereotipuri, înțelepciune, știința, referințele la o perioadă istorică).

Barthes ne sfătuiește să “ascultăm textul ca pe o conversație iradiantă, purtată între mai multe voci, pe diverse lungimi de undă”⁶; în unele texte vor fi prezente sau dominante doar una sau două voci, în altele mai multe. Textele clasice sunt dominate de vocile hermeneutică și proairetică, ele au fost comentate și evaluate de atâtea ori încât au căpătat un sens acceptat și trebuiesc citite în ordine, altele, ca literatura din genul *suspense* și *mystery* se bazează mai mult pe un singur cod, anume cel hermeneutic. În alte texte cele cinci voci vorbesc toate deodată, și mai ales textele în care domină codurile semantic, simbolic și cultural sunt considerate de Barthes ca fiind mai “literare” deoarece elementele acestor coduri sunt mai conotative și nu

---

⁵ Barthes, *S/Z*, London, Cape, 1974, p. 4

⁶ Barthes, op. cit, pp.41-42

trebuie citite în ordine (ele îți dau o imagine despre cum este narațiunea mai degrabă decât spun ce se întâmplă).

În secolul XX critica literară a pus pe rând accentul pe opera literară, a cărei structură a fost studiată de școala structuralistă și formalistă rusă (demersurile naratologice ale lui V. Propp, sau Bahtin) pe psihologia autorului (școala psihanalitică) și în final pe receptarea operei literare, adică pe cititor. Statutul autorului este pus la îndoială de Roland Barthes, ca și de ceilalți teoreticieni intertextualiști (ca Julia Kristeva); încadrându-se în curentul de gândire post-structuralist de după al doilea război mondial, Barthes s-a preocupat mai mult de receptarea operei literare, de lectură. În primul rând a demitizat ideea de *operă*, în eseu "De la operă la text" din 1972.

Pornind de la naratologie – o știință creată în Occident, spre narațiunea japoneză, mai veche sau mai nouă (de la epoca Heian până la începutul secolului XX) găsim concepte sau tehnici narrative care nu există în știința europeană dar există în textul japonez ca realitate încă nedefinită. Poate că ele există în orice text, ca potențial estetic încă ne-conștientizat. În *Genji Monogatari* momentele cruciale în înțelegerea evenimentelor și în progresia narațiunii sunt marcate prin poeme, și se află în porțiuni "statice" de text. Cu alte cuvinte, salturile mari nu se fac în descrierea acțiunilor umane, ci în momentele de înțelegere, de epifanie în care personajele își conștientizează destinul. Pornind de la această idee, că nu acțiunea, ci trăirea, conștientizarea este mai importantă în evoluția personajului literar, dar și a omului în general, putem reciti textele moderne japoneze și vom găsi aceeași tehnică din *Genji Monogatari*.

CAPITOLUL 1

CURENTE ȘI GRUPĂRI LITERARE ÎN EPOCILE MEIJI ȘI TAISHŌ

Restaurația Meiji (*Meiji Ishin* 明治維新, 1868) a fost urmată de o serie de reforme sociale care au luat ca model țările occidentale. Guvernul japonez începe să trimită în America și Europa, în vizite de studiu, delegații formate din tineri dornici de a învăța noua cultură, încă din 1871 (prima a fost renumita Misiune Iwakura, între 1871 și 1873). Oamenii obișnuiți erau și ei destul de curioși față de cultura străină, fapt dovedit de marele succes al cărții lui Fukuzawa Yukichi 福沢諭吉 (1834-1901), „Lauda învățaturii”, 学問ノススメ (*Gakumon no susume*), a cărei primă ediție din 1880 a fost urmată imediat de reeditări în tiraje de 220.000 de exemplare într-o vreme când populația Japoniei era de treizeci și cinci de milioane de locuitori⁷.

Reforma învățământului stătea la baza modernizării după modele occidentale și astfel în primul an al erei Meiji apare la Kyoto prima școală elementară modernă. Fosta școală privată engleză a lui Fukuzawa Yukichi devine în curând Universitatea Keiō Gijuku, iar Universitatea Imperială din Tokyo ia naștere în 1877 prin unirea a două școli superioare de medicină și științe umaniste care apăruseră încă din 1873. Lărgirea drepturilor și libertăților populare, îmbunătățirea poziției internaționale a Japoniei și marile transformări ale vieții materiale și sociale fac ca perioada să fie apreciată de înșiși contemporanii ei ca una de civilizare (*bunmei kaika* 文明開化) și iluminare (*keimōki* 啓蒙期)⁸.

Intellectualii care s-au născut în jurul Restaurației Meiji, aproximativ între 1860 și 1880 au beneficiat de noul sistem de educație universitară, mulți

---

⁷ Kato, Shuichi, *A History of Japanese Literature*, vol. 3, p. 109

⁸ Uchida, Y., Ishizuka H., *Shakaijin no tame no kokugohyakka*, Taishūkan Shoten, Tokyo, 1992, p. 152

dintre ei și de burse de studii în străinătate, dar educația lor primară s-a făcut tot în stilul clasicist și confucianist al epocii Tokugawa, în care copii învățau să citească clasicii chinezi⁹. Ei combinau astfel esența a două epoci, și scriitori ca Mori Ōgai și Natsume Sōseki și-au pus deseori problema justeii relații dintre „occidentalizare” și tradiția culturală japoneză. Formându-se odată cu statul Meiji, dilema lor interioară a fost similară cu problemele societății în tranziție spre era modernă.

După 1868 mișcarea literară japoneză „care timp de aproape treisprezece secole cursese relativ unitar, s-a divizat pentru prima dată în două curente radical divergente: unul care, liniștit, aproape secătând câteodată, încerca să continue o tradiție secătuită deja de vena creatoare prin însăși durata ei; un al doilea, deschizând calea spre înnoire, cu o forță rebelă și tumultuoasă, care accepta, fără să filtreze întotdeauna bine, influențele unui occident încă prea puțin înțeles”¹⁰. Astfel, până în preajma celui de-al doilea război mondial s-a scris foarte mult (aproximativ zece mii de opere originale și opt mii de traduceri din literatura occidentală¹¹), rupându-se legătura cu o lungă tradiție dar și cu o scară de valori estetice sigure și unitare, astfel încât rezultatele erau în mod inerent inegale.

Georges Bonneau, autor în 1938 al unei "Histoire de la littérature japonaise contemporaine (1868-1938)" remarca la începutul lucrării sale¹² că „în Japonia totul este grup, este școală literară”. Dar cum aceste grupuri sunt vii „există și afirmări ale individualității, reacții de revoltă, rare, dar nete”.

Pentru a înțelege mai bine literatura japoneză modernă, spune Bonneau, trebuie să ținem cont de câteva trăsături specific japoneze, cum ar fi "inapținutudinea funciară a japonezului pentru abstractizare”¹³. Pare o afirmație

---

⁹ Kato, op. cit., p. 108

¹⁰ Bonneau, Georges, *Histoire de la littérature japonaise contemporaine (1868-1938)*, ed. Payot, Paris, 1940, p. 19

¹¹ Bonneau, op. cit., p. 20

¹² ibid. p. 14

¹³ ibid. p. 26

destul de dură dar este susținută de multe trăsături ale literaturii japoneze din toate timpurile. Dacă europeanul ia unele lucruri din fluxul întâmplărilor vieții, le fixează și stabilește între ele raporturi pentru un scop util (le abstractizează) și impune ordinea creată de propriul lui spirit asupra naturii spre a o supune, japonezul în ipostaza sa de literat, nu simte nevoia să ordoneze lumea, să o reducă la formule și legi. El se abandonează curgerii lucrurilor, care sunt mereu schimbătoare și contradictorii. A înțelege înseamnă pentru japonez a simți că nimic nu este stabil și egal cu sine, mai ales eul nostru. Nu există decât datele concrete și fugitive ale realității înconjurătoare. Iar această concretețe este valoroasă prin ce ne sugerează. Bogăția spiritului se măsoară prin numărul de interpretări pe care le aduce. Lipsa unei legături între cauză și efect, întoarceri în timp în construcția unei narațiuni, sau multiplele interpretări ce se pot adăuga la citiri succesive ale unei expresii literare de cea mai mare simplitate (uneori), iată trăsături ale literaturii japoneze care se mențin încă din perioada clasică.

O altă problemă de care trebuie să ținem cont este relația dintre tradiție și inovație. Japonia avea o tradiție literară ce data din secolul VII, păstrată aproape intactă și foarte puternică prin autoritatea pe care o impunea. Această autoritate necontestată în mod fățiș atâta timp a fost fatală în momentul deschiderii Japoniei către occident, căci reacția contra ei și dorința de înnoire au fost pe măsură. Nu va fi niciodată exagerată sublinierea efortului extraordinar depus de generația Meiji pentru a asimila cultura occidentală și a succesului ei, dacă ne gândim la sincronizarea cu cultura europeană pe care o capătă Japonia la începutul erei Taishō (1912-1925).

Cunoașterea culturii occidentale a fost sprijinită printr-o activitate masivă de traduceri și prin multe studii despre literatura și cultura europeană. Cel care, prin activitatea sa ferventă, a deschis ochii japonezilor asupra occidentului a fost Fukuzawa Yukichi (1834-1891). Bun cunoscător al olandezei, el predă încă din 1858 în cartierul Mita din Edo, la o școală pentru tinerii samurai a daimyō-ului din Nakatsu (acolo el va fonda mai târziu universitatea Keiō). Când portul Yokohama este deschis străinilor în 1859 el se duce să vadă cum trăiesc străinii și învață engleză. Reputația sa crește și